

UNIVERSITY OF TAMPERE

This document has been downloaded from
TamPub – The Institutional Repository of University of Tampere

Publisher's version

The permanent address of the publication is
<http://urn.fi/URN:NBN:fi:uta-201408192043>

Author(s):	Mäkelä, Maria
Title:	Mimesis on tyyliteltyjä mahdollisuuksia
Year:	2013
Journal Title:	Kirjallisuudentutkimuksen aikakauslehti Avain
Vol and number:	10 : 4
Pages:	88-92
ISSN:	1795-3790
Discipline:	Literature studies
School /Other Unit:	School of Language, Translation and Literary Studies
Item Type:	Journal Article
Language:	fi
URN:	URN:NBN:fi:uta-201408192043

All material supplied via TamPub is protected by copyright and other intellectual property rights, and duplication or sale of all part of any of the repository collections is not permitted, except that material may be duplicated by you for your research use or educational purposes in electronic or print form. You must obtain permission for any other use. Electronic or print copies may not be offered, whether for sale or otherwise to anyone who is not an authorized user.

Mimesis on tyylieltyjä mahdollisuuksia

Rethinking Mimesis. Concepts and Practices of Literary Representation. Toim. Saija Isomaa, Sari Kivistö, Pirjo Lyytikäinen, Sanna Nyqvist, Merja Polvinen ja Riikka Rossi. Newcastle upon Tyne: Cambridge Scholars Publishing 2012. 326 sivua.

Helsinkiläiset kirjallisuudentutkijat ovat toimittaneet korkeatasoisen, teoreettisesti rikkaan ja näkökulmiltaan jokseenkin yhtenäisen artikkelikokoelman vuoden 2010 "Mimesis, Ethics, and Style"-konferenssin pohjalta. Teoksen ensimmäisessä osassa pohditaan filosofisten ja taienteoreettisten mimesiskäsitysten sisäisiä jännitteitä. Toisessa osassa analysoidaan todellisuuden kuvauksen sidoksia kirjallisiin tyyliin ja periodeihin. Kolmas eli viimeinen osa tarkentaa mimesiksen eettisiin ulottuvuuksiin. Kokonaisuutena teos vakuuttaa lukijansa siitä, että mimesiksen määrittäminen pelkäksi jäljittelyksi tai heijastamiseksi on vahingollinen virhetulkinta. Kirjallisuudentutkimuksen käsitteenä mimesis kuitenkin viittaa aina jonkinlaiseen maailmasuhteeseen. Esittelen seuraavassa kokoelman artikkelit lukupäiväkirjähensiksi niiden esiintymisjärjestyksessä.

Teoksen aloittava Stephen Halliwellin kirjoitus on erinomainen Aristoteleseksegesi, ja muut kokoelman kirjoittajat nojaavat selvästi itseoikeutetun mimesisgurun muotoiluihin. Tämä tuo teokseen aidon teoreettisen keskustelun tuntua.

Tärkeimmäksi teoreettiseksi jäsennykseksi koko käsilläolevan teoksen kannalta nousee Halliwellin tulkinta Aristoteleen mimesiskäsityksen kaksijakoisuudesta: mimesis on samaan aikaan omalakista taiteellista muotoa ja uskollisuutta mahdolliselle tai odotuksenmukaiselle. Tällä kaksijakoisuudella muutkin kokoelman artikkelit tasapainoilevat.

Halliwellia seuraa toinen *Runousopin* tulkitsija Humberto Brito, joka muotoilee kertakaikkisen mutkikkaasti teoriaansa Aristoteleen tragediakäsityksestä. Brito luullakseni esittää, että *katharsista* ja sen mahdollistavia *anagnorisista* ja *peripeteiaa* ei tule pitää normeina "toimivan" taiteen tekemiseen vaan kuvauksena siitä, miten odotusten projisointi ja niiden pettäminen toimivat inhimillisen ajattelun ja tuntemisen perustavanlaatuisina ja sosiaalisesti jaettuina välineinä.

Ensimmäinen kotimainen puheenvuoro on Pirjo Lyytikäisen tarkkänäköinen Ricœur-kritiikki, joka kasvaa erilaisten kerronnallisten periaatteiden hahmotelmaksi. Lyytikäinen osoittaa, miten Ricœurin ymmärrys kerronnallisesta mimesiksestä ajallisen kokemuksen konfigurointina on turhan uskollinen Aristotelelle eikä kata modernistisia tai jälkimodernistisia kertomuksia. Juonellistamisen "tilallisemmiksi" vaihtoehtoiksi Lyytikäinen nostaa Ricœurin oman metaforateorian ja Fludernikin kognitiivisen narratologian avainkäsitteen, kokemuksellisuuden. Lyytikäinen päätyy kuitenkin toteamaan, että yhden tai kahden kerronnallisen organisoitumisperiaatteen sijasta meidän tulisi hahmottaa lukuisia

erilaisia maailmanrakennuksen lajityyppejä. Hivenen hämäräksi jää kertomuksen maailmasuhteen ja merkitystä rakentavan organisoitumisperiaatteen yhteys. Ei kai kertomuksen maailma sentään ole yhtä kuin sen merkitys, sen paremmin Lyytikäiselle kuin Ricœurillekään? Fludernik ja kognitiivinen narratologia ei tunnustusti merkityksestä ja tulkinnasta enää puhukaan; kertomuksen ymmärtäminen on sen kokemuksellisten kategorioiden tutuksi tekemistä. Lajityyppillisille piirteille herkkä Lyytikäinen ei toivottavasti haluakaan hypätä tähän kognitiiviseen kelkkaan.

Seuraava puheenvuoro on Bo Petterssonin tiukka kritiikki viime vuosina näkyvyyttä saaneen ”epäluonnollisen narratologian” kirjallisuusteoreettisia lähtöoletuksia kohtaan. Se sopiikin käsilläolevaan kokoelmaan mainiosti, sillä epäluonnollisen narratologian ohjelmanjulistukset ovat esimerkki siitä, että naiiveja ja yksioikoisia mimesiskäsityksiä on liikkeellä. Epäluonnollisen narratologian tutkijayhteisössä edustetaan monenlaisia keskenään ristiriitaisia kirjallisuuskäsityksiä, mutta Jan Alberin ja Brian Richardsonin muotoilemana kyse on narratologian ”antimimeettisestä” käänteestä, huomion suuntaamisesta ”mahdottomiin” tarinamaailmoihin ja kertojapositioihin. Pettersson huomauttaa aivan oikein, että tällainen lähtökohta sisältää perustelemattoman ja historiattoman ajatuksen ”luonnollisista” ja ”epäluonnollisista” kertomustyypeistä sekä suorastaan virheellisiä oletuksia mimesiksen ja kirjallisen realismin käsitteistä. Vastailmestyneen

kokoelman *A Poetics of Unnatural Narrative* (2013) johdanto muuten osoittaa, että epäluonnollisen narratologian nokkamiehet eivät edelleenkään problematisoi todenvastaavuuden, konventionaalisuuden ja keinotekoisuuden suhteita; sentään monissa kokoelman artikkeleissa – niin kuin narratologisessa yhteisössä laajemminkin – suhtaudutaan kuitenkin hyvin kriittisesti ajatukseen, että kertomukset voitaisiin jakaa ”mimeettisiin” ja ”antimimeettisiin”. Ehkä Pettersson ajattelee samansuuntaisesti kuin itsekin olen tämän epäluonnollisen tutkijayhteisön jäsenenä ajatellut: ei ole olemassa epäluonnollisia kertomuksia, mutta kognitiotieteiden myllertämä narratologia voisi vaihteeksi hyötyä epäluonnollisesta *lukemisesta*.

Merja Polvisen artikkeli lähestyy tavallaan samaa kiistaa tosimaailman kokemusten ja kirjallisten outouksien suhteesta, mutta epäluonnollinen–luonnollinen-keskustelua jäsentyneemmästä näkökulmasta. Polvinen ravistelee kognitiivisen kirjallisuudentutkimuksen mimesiskäsitystä, joka on samansuuntainen kuin epäluonnollisessa narratologiasa: se nojaa yksinkertaisesti todenkaltaisuuteen, tuttuuteen ja kertomusmaailman tarjoamaan helppoon immersioon. Marie-Laure Ryan ja monet muut ovat esittäneet, että kaikenlainen tekstuaalisuuden, fiktiivisyyden ja kommunikaatiotilanteen kerroksisuuden esiintuominen kertomuksissa on todenkaltaisuuden ja eläytyvän lukukokemuksen vastavoima. Polvinen puolestaan hahmottelee kognition, fiktion ja mimesiksen suhdetta, jossa sepi-

teellisyys ja mielikuvituksen roolin tematisointi ovat luonnollinen osa eläytyvää ja emotionaalista lukukokemusta. Polvisen artikkeli on kokoelman vahvin teoreettinen vastaus Halliwellin esittämään ajatukseen mimesiksestä yhtä aikaa maailmaa luovana ja sitä refleктоivana; lisäksi Polvinen onnistuu samalla esittämään sofistikoituneen analyysin ja tulkinnan John Banvillen romaanista *The Infinities* (2009), jossa tematisoitu fiktiivisyys on nimenomaan kokemuksellisesti latautunut. Polvinen kulkee suuntaan, johon itsekin haluaisin mennä: kohti ymmärrystä kaunokirjallisuudesta sellaisten mentaalisten operaatioiden alueena, jossa kehysten logiikkaa hallitsee yhtäaikaisuus ja ristiriitaisuus.

Sen sijaan voisi kysyä, olisiko kakkososion aloittava Riikka Rossin artikkeli kärsinyt juurikaan teoreettisia tai analyttisiä menetyksiä, jos siitä olisi poistettu kaikki viittaukset kognitioon. Rossin analyysin Flaubertin ”Yksinkertaisesta sydäimestä” on tarkoitus todistaa, että ”arkipäiväisyyden kehys” tuottaa realistisessa kerronnassa luonnollisen, ensisijaisen ja jopa universaalin, kulttuurisesta kontekstista riippumattoman yhteyden lukijan maailmaan. Rossi pyrkii ilmeisesti tulkinnan holistisuutta korostavan kehysten käsitteen avulla ottamaan etäisyyttä strukturalistiseen realismikäsitukseen, joka korostaa realististen konventioiden metonymismistä luonnetta. Kognition ja mimesiksen suhde on sinänsä miettimisen arvoinen. Miten tekstin metonymisyyden ja lukijan tekemien inferenssien suhde tulisi ymmärtää? Ja vallankin

Rossin tapaustutkimuksen äärellä tulisi kysyä: miten tyyllilliset tai geneeriset kehykset (Rossin hyvin huomaamat koomisuus, traagisuus, ironia) suhtautuvat ruumiillisuuteen ja havaintoon perustuviin kognitiivisiin kehyksiin? Rossi ehdottaa, että tyyllilliset kehykset ovat Flaubertin kerronnassa upotettuna arkipäiväisyyden kehykseen. Kognitiiviset kehykset eivät – vallitsevien teoreettisten käsitysten mukaan – kuitenkaan varsinaisesti toimi upotuksen vaan ensisijaisuuden ja viimeaikaisuuden korvautumisperiaatteilla tai yhdistelminä eli blendeinä. Siksi stilistinen analyysi ja temaattinen tulkinta eivät noin vain käänny kognitiiviseksi lukemisen dynamiikan tutkimukseksi.

Saija Isomaan artikkeli tuo pragmaattisessa hengessä esiin lukukonventioiden ja kirjallisuusteorioiden välisen kuilun toden ja fiktion suhteen tulkittamisessa. Isomaa keskittyy pohjoismaalaisen 1800-luvun tendenssiromaanin ja -draaman kirvoittamiin teoreettisiin ja esteettisiin aikalaieskusteluihin realistisen esitystavan mahdollisuudesta korostaa yhteiskunnan epäkohtia ja muotoilla niiden muuttamiseen tähtääviä teesejä. Isomaan analyysi 1800-luvun aikalaeskritiikistä on yhtä aikaa sekä kulttuurihistoriallisesti arvokasta että fiktion todellisuussuhteen tarkastelua terävöittävää. Tärkeitä kommunikaatiokeinoja tendenssikirjallisuudessa näyttäisivät olevan kausaliiteettien korostaminen, todellisuuskuvauksen valikoivuus ja ylipäätään tietynlainen esitystekninen ”tiheys”.

Kuten Isomaan huomiot tendenssi-

romaanien totuuden nimeen vannovista kommunikaatiokeinoista osaltaan todistavat, romaani korvaa elämän sattumanvaraisuuden valikoivuudella ja metonymialla, syyt ja seuraukset kertomuksen dynamiikalla ja aistimukselliset nyanssit tyyllillä. Siten se etualaistaa aivan tietynlaisia merkityksenannon tapoja inhimillisessä kokemuksessa eikä vain heijasta jokapäiväisen elämämme rytmiä ja kuvastoa. Halliwell kirjoittaa nimenomaan tästä pohtiessaan toisaalta Aristoteleen ajatuksia eletyn elämän hajanaisuudesta, toisaalta tämän taiteelle esittämiä ykseyden ja yhtenäisyyden vaatimuksia. Tätä ajaa takaa myös Ricœur, joka – kuten Lyytikäinen omassa artikkelissaan huomauttaa – korostaa kertovan muodon tapaa *ylörganisoida* kokemusta. Kun kokemukselle annetaan taiteellinen muoto, jokin aspekti siinä aina korostuu yli muiden.

Artikkelikavalkadi jatkuu Yael Balabanin kirjoituksella, joka lähtee melkovillisti kehittelemään ajatusta lukemisesta aistimusskeemojen kautta toteutuvana mimesiksenä. Balabanin tyyllilliset huomiot Joycen ”Kuolleet”-novellin aisteja aktivoivista kuvauksista ovat kekseliäitä mutta eivät luontevasti kytkeydy esitettyihin pohdintoihin Adornon kriittisestä estetiikasta tai siitä, miksi aistimusten peilautuminen lukijan kehossa tulisi ymmärtää jäljittelevänä lukemisena. Lukemisen kehollisuus on kiistanalainen ja mutkikas kysymys, joka ei ratkea tekstianalyysillä.

Kaisa Kaakisen artikkeli Peter Weissin ”omituisen epäajanmukaiseksi” kutsutusta romaanista *Die Ästhetik des Widerstands* (1975–81) sen sijaan vastaa täsmällisin

tekstianalyysin keinoin mainosti asettamiinsa kysymyksiin ja tuo samalla tarkkuutta ja nyansseja usein niin masentavan toisteiseen keskusteluun kirjallisuuden historiallisista viittaussuhteista. Kaakinen osoittaa, miten Weiss suuntaa epäajanmukaiset historialliset referenssit *tulevaisuuden* lukijoille, jolloin muuttuvista vastaanoton konteksteista tulee osa romaanin poetiikkaa. Teoksen suhde kontekstiinsa ei siis välttämättä oleta determinoitua ja ennalta määrittävää tulkintakehystä.

Kokoelman päättävät mimesiksen etiikkaa pohtivat kirjoitukset täydentävät kauniisti aiempien artikkelien herättämiä keskusteluja. Robert Doran tarjoaa asiantuntevan ja sofistikoituneen meta-teoreettisen analyysin Aristoteleesta liikkeelle lähteneestä ajattelutraditiosta, jossa mimesis nähdään esteettisenä sovituksena: moraalista, fyysistä ja psyykkistä vastenmielisyyttä herättävien ilmiöiden esittämisen taiteessa voi tuottaa paradoksaalisesti mielihyvää, mutta tarjoaako taide tällöin korvaavan, ylevöittävän vai vain viihteellisen kokemuksen? Marco de Waardin analyysi Ian McEwanin romaanista *Rannalla* on eräänlainen tapaustutkimus fiktion sovittavasta voimasta, mutta hyvin skeptiseltä kannalta: de Waard osoittaa mielestäni pistämättömästi horjuvuuden, joka piilee ”uuden” McEwanin tavassa kääntää selkä ihmisestä vieraantuneelle postmodernismille ja palata eettisesti ”puhtaaseen” ja vastuulliseen empiiriseen realismiin. Sanna Nyqvist jatkaa brittiläisestä uudesta realismista analyysissään A. S. Byattin novellista ”Raw Material”.

Nyqvistin artikkeli on teoksen parhaiten kirjoitettu ja argumentaatioltaan kirkkain teksti, joka osoittaa kutkuttavasti sen, miten Byatt onnistuu tekemään taidetta samasta postmodernismin ja uuden realismin vastakkainasettelusta, jolla McEwan pystyy vain pönkittämään omaa eettisyyttään mediahaastatteluissa. De Waardin ja Nyqvistin analyysit ovat molemmat poikkeuksellisen omaperäisiä eivätkä jää junnaamaan vanhoihin teoreettisiin väittelyihin: niissä tartutaan uteliaasti kirjalliseen muutokseen ja sen eettisiin seuraamuksiin.

Toisten tositapahtumien suhde kirjallisiin esitystapoihin voi olla latautuneempi kuin toisten. Steve Laroccon analyysi Benjamin Wilkomirskin tekaistusta holokaustimuistelmasta *Bruchstücke* (1995) on hyvä ja häiritsevä esimerkki. Larocco esittää, että holokaustikertomuksen kierrätävät konventiot eivät ilmennä traumaa vaan tekevät siitä omalakisen, miellyttävänkin tyyliä. Häpeän ihmisyydestä riisuva voima häipyä kertomusmuodossa, joka onnistuu konstruoimaan merkityksiä inhimillisyyden raunioille. Wilkomirskin teosta voikin pitää kyseenalaisena pastissitribuuttina holokaustikerronnan konventioille. Sari Kivistön artikkeli avaa historiallisesta näkökulmasta tätä tekstin ja maailman jäljittelyn välistä suhdetta. Kirjoitus tarjoaa rikkaan ja pohdiskelevan katsauksen siihen, miten plagiaatin, imitaation ja luovan jäljittelyn väliset rajat ovat liikkuneet varhaismoderneissa teksteissä ja taidekäsityksissä. Kivistön kontribuutio saa miettimään intertekstuaalisuuden ja mimesiksen suhdetta. Tämä liittyy

olennaisesti de Waardin ja Nyqvistin analyyseihin nykyrealismista, joka pyrkii strategisesti puhdistautumaan aiemmasta traditiosta. Mimesis tarjoaisi käsitteenä myös mahdollisuuden tutkia sitä, miten klassikkotekstit (Kivistön sanoin ”yhteinen omaisuus”) luovat legitimoituja ja toistettavia kirjallisia maailmasuhteita.

Auerbachia ei ole näkynyt juurikaan aiemmissa kirjoituksissa, joten on oikein, että kokoelma päättyy David Millerin esseistiseen tribuuttiin Auerbachille ja ajatuksiin Danten luomasta modernin maallisesta allegorisuudesta. Auerbachin tulkinnassa Danten allegoria on todellisuudenkuvausta, jossa on läsnä yhtä aikaa se, mitä *on*, ja se, mitä *voisi olla*, eli eettinen ideaali. Miller ei puhu Aristoteleesta (ei kyllä juuri Auerbachkaan), mutta lukijan mielessä dantelainen allegorian ja toden suhde palautuu ajatukseen mimesiksestä kirjallisuuden maailmasuhteena, joka on jännitettä todenvastaavuuden ja luovien mahdollisuuksien välillä. Kokoelman parhaimmat tekstianalyysit (Polvisen, Kaakisen, de Waardin ja Nyqvistin) saavat ajattelemaan, että ylipäätään ajatus kertovan fiktion ”ulkopuolisesta todellisuudesta”, johon kukin teksti sitten rakentamalla rakentaa omanlaisensa sillan, on kummallinen lähtökohta, joka ei välttämättä kuvaa todellisia lukukokemuksia. Tulkitsijan kannalta kirjallisuuden maailmasuhteessa ei ehkä olekaan sisä- ja ulkopuolta, vaikka teoriat tätä jalkoa edellyttäisivätkin.

Maria Mäkelä